

Balla Tibor alezredes:

A MAGYAR KIRÁLYI HONVÉD LUDOVIKA AKADÉMIA VEZETŐI, 1872–1918 (1.)

DOI: [10.35926/HSZ.2022.2.8](https://doi.org/10.35926/HSZ.2022.2.8)

ÖSSZEFOGLALÓ: Az önálló honvédtisztképzés 1872-ben indult meg a magyar királyi Honvéd Ludovika Akadémián, amely közel fél évszázados fennállása folyamán, 1918-ig több ezer honvédtisztet képzett a Magyar Királyságnak. Az itt folyó oktató- és nevelői munka minősége jelentős mértékben függött az intézmény mindenkori vezetőjének személyétől. A felállítástól az első világháború végéig tartó időszakban a Ludovika Akadémiának 14 vezetője (kezdetben igazgatója, majd 1890-től parancsnoka) volt, akiknek katonai pályafutása kevésbé ismert. A tanulmányból kiderül, hogy kik is voltak, s milyen tiszti pályát futottak be. Az első rész történelmi-statisztikai és szociológiai módszerek segítségével bemutatja és elemzi személyes adataikat, a másodikban pedig életútjukat ismerhetjük meg.

KULCSSZAVAK: honvédtisztképzés, Ludovika Akadémia, katonai pályafutás

BEVEZETÉS

Lássuk először a Ludovika Akadémia vezetőit (elnevezésük 1872. 07. 18-tól igazgató, 1890. 03. 17-től parancsnok) időrendi sorrendben, a rendfokozatuk és nemesi címük, illetve előnevük feltüntetése nélkül:

1872. 07. 18. – 1873. 11. 04.	Móricz Sándor
1873. 12. 01. – 1876. 07. 15.	Edényi Lipót
1877. 01. 23. – 1880. 08. 25.	Péchy Ede
1880. 08. 26. – 1881. 06. 27.	Bassarabits Sándor
1882. 02. 09. – 1883. 09. 25.	Szabó József
1883. 09. 25. – 1895. 09. 05.	Szvetics József
1895. 09. 06. – 1899. 06. 20.	Csesznák Benő
1899. 06. 21. – 1903. 11. 02.	Nyíri Sándor
1903. 11. 13. – 1906. 12. 26.	Vajna Béla Albert
1906. 12. 27. – 1908. 09. 14.	Bartheldy István
1908. 09. 15. – 1913. 02. 28.	Braun József
1913. 03. 01. – 1914. 08. 01.	Siegler Konrád
1914. 08. 01. – 1915. 04. 05.	Papp-Váry Elemér
1915. 04. 05. – 1918. 11. 25.	Bartha Lajos

A korábbi, elsősorban az első világháborús osztrák–magyar tábornoki kar példáján elvégzett hasonló vizsgálatokat¹ figyelembe véve a következő elemzéseket végzem el:

- Születési és családi adatok.
- Vallás, iskolai – polgári és katonai – tanulmányok, nyelvismeret.
- Katonai pályafutás, különös tekintettel az elért legmagasabb rendfokozatokra és beosztásokra, a nyugállományba helyezésre, továbbá akinél releváns, az első világháborúban való szereplésre.
- Háborúban és hadjáratokban való részvétel, az adományozott kitüntetések, címek és rangok.
- Fontosabb írásművek.
- Halálozás, időpont, hely, sír.

A fentiek alapján vizsgáljuk meg, hogy a nevezett 14 személy adatainak elemzése milyen képet ad számunkra.

SZÜLETÉSI ÉS CSALÁDI ADATOK

A magyar királyi Honvéd Ludovika Akadémia 1872 szeptembere és 1918 novembere közötti 14 vezetője szinte kivétel nélkül magyar nevet viselt. Közülük csupán egy fő (7,14%), Reindl Lipót (Leopold Reindl) változtatta meg eredeti családnevét, melyet 1848 novemberében, a magyar Honvédségbe történt átkerülése után Edényire magyarosított.

Születési időpontjaikat tekintve elmondható, hogy a vezetők közül mindenki a Habsburg Monarchia, majd az Osztrák–Magyar Monarchia fennállásának éveiben jött a világra. A születések az 1817 és 1870 közötti évekre esnek (az előbbi Péchy Ede, az utóbbi pedig Papp-Váry Elemér születési éve), és nagy szóródást mutatnak. Hárman közülük (Bartheldy István, Nyíri Sándor, Vajna Béla Albert – 21,42%) az 1854-es évben, ketten (Braun József és Siegler Konrád – 14,28%) az 1857-es esztendőben születtek, kilenc fő (64,28%) pedig különböző években látta meg a napvilágot a fentebb jelzett, 53 évet felölelő időintervallumban. Az Akadémia vezetőinek fele (7 fő) 1848 előtt, fele pedig az 1850 és 1870 közötti években jött a világra.

Az intézmény igazgatói vagy parancsnoki beosztásába történt helyezésük idején a vezetők pontosan fele legfeljebb 50 éves, a másik hét személy pedig maximum 60 éves volt. Az 1848 előtt születettek közül 5 fő (35,71%) legalább 50 éves korában került az Akadémia élére, két személy (14,28%) pedig még a 40-es éveiben járt kinevezésekor. Az 1850 után született vezetők közül 4 fő (28,57%) még a 40-es, 3 fő (21,42%) pedig az 50-es éveiben járt, amikor kinevezést nyert a Ludovika vezetőjévé. Közel kétharmaduk (9 fő – 64,28%) átlagosan 1-3 évet töltött az Akadémia igazgatói vagy parancsnoki beosztásában, Szvetics József viszont több mint 10 éven át ült a Ludovika igazgatói, majd parancsnoki székében.

Születési helyük minden esetben ismert. Kivétel nélkül, mindannyian a történelmi Magyarország határain belül születtek. A 14 település közül 5 város, 9 település pedig község volt.

¹ Vö. Balla Tibor: A Nagy Háború osztrák–magyar tábornokai. Tábornagyok, vezérezredesek, gyalogsági és lovassági tábornokok, táborszernagyok. 1. köt. Argumentum, Budapest, 2010 (HM Hadtörténelmi Intézet és Múzeum Könyvtára), 23–43.; illetve uő: A Nagy Háború osztrák–magyar tábornokai. Altábornagyok. 2. köt. HM Hadtörténelmi Intézet és Múzeum, Budapest, 2019 (HM Hadtörténelmi Intézet és Múzeum Könyvtára), 21–38.

A legtöbben közülük (4 fő – 28,57%) Erdélyből származtak, a Dunántúl nyugati vármegyéiből, illetve az alföldi vármegyékből egyaránt 3-3 személy (21,42%), míg a Felvidékről, illetőleg a Bánátból egyformán 2-2 fő (14,28%) származott.

A születési helyek közül a trianoni békediktátum után kilenc település (64,28%) került Magyarország új határain kívülre. Négy település Romániához, két település Csehszlovákiához, két település a Szerb–Horvát–Szlovén Királysághoz, egy település pedig Ausztriához.

Családi állapotukat vizsgálva kijelenthetjük, hogy kivétel nélkül mindannyian megnősültek, és a kor szokásainak megfelelően családot alapítottak. Kétszer nősült közülük 3 fő (Móricz Sándor, Siegler Konrád és Vajna Béla Albert – 21,42%). Móricz Sándor és Bartha Lajos egyszer, Siegler Konrád pedig két alkalommal is megözvegyült. Szabó József és Vajna Béla kétszer is elvált. A válás egyébként a 19–20. század fordulójáig ritka jelenségnek számított Magyarországon.² Általában elmondható, hogy ugyanabból a társadalmi rétegből választottak maguknak házastársat, amelyből maguk is származtak. A rangon aluli vagy felüli nősülés nem volt jellemző. Házastársaik többsége középrétegekhez tartozó polgári, kispolgári, értelmiségi családi háttérrel rendelkezett. A katonatisztek átlagosan 10 évvel később házasodtak, mint a Monarchia férfinépességének más tagjai.³ A Ludovika vezetőinek átlagéletkora első házasságkötésük alkalmával 33,5 év volt.

Az intézmény irányítói közül mindenkinek született gyermeke házasságából. Gyermekeik számát megvizsgálva megállapíthatjuk, hogy az nem érte el a korban szokásost. Általában 2-3 gyermeket neveltek. Két fő 1 gyereket, négy személy 2 gyereket, szintén négy fő 3 gyereket, két személy 4 gyermeket, egy fő pedig 5 gyermeket nevelt. A legtöbb utóda Siegler Konrádnak volt, akinek két házasságából összesen 6 fia és 3 lánya született. Az egy családra eső átlagos gyermekszám a ludovikás vezetők esetében 3,14 volt.

Származásukat, vagyis az apák foglalkozását megvizsgálva, választ kapunk arra a kérdésre, hogy az igazgatók és parancsnokok milyen társadalmi csoportokból, rétegekből kerültek ki. Vizsgálódásunk eredményeként azt az általános megállapítást tehetjük, miszerint az 1872 és 1918 közötti időszakban az intézmény élén állt 14 vezető túlnyomó többsége (12 fő – 85,71%) középrétegekből, értelmiségi családokból származott. A családi háttér nagy valószínűséggel

² Az 1870-es és 1880-as években ezer magyarországi lakosra még csupán 0,07 ezrelék válás jutott, az 1890-es években ez az arány 0,08 ezrelékre nőtt. 1907-től fokozódott a válások számának növekedése, 1910–1911-ben ezer házasságra 1,9 válás jutott Magyarországon. Vö. Kollega Tarsoly István (főszerk.): Magyarország a XX. században. Természeti környezet, népesség és társadalom, egyházak és felekezetek, gazdaság. 2. köt. Babits Kiadó, Szekszárd, 1997, 185.

³ A Habsburg Monarchia hadseregében szigorúan korlátozták azoknak a tiszteknek a számát, akiknek engedélyezték a családalapítást. A tisztnek csak olyan nővel köthettek házasságot, akik nem jelentettek megterhelést a kincstár számára, továbbá nem veszélyeztették a tisztikar előkelő társadalmi helyzetét és méltóságát. 1750 óta házassági óvadék, más néven kaució (pénz, kamatozó államkötvény, értékpapír, földbirtok vagy más értékes ingatlan) letétbe helyezését követelték meg a kincstárnál, amelynek kamatait folyamatosan fizették a házastársaknak, s annak révén gondoskodhattak a tiszt özvegyéről. Minél alacsonyabb rendfokozatú volt egy tiszt, annál magasabb óvadékot követeltek. Az 1907-ben kiadott rendelkezés szerint az alakulatok tisztikarának fele házasodhatott, viszont a hadnagyoknak 60 000 koronát (évi átlagos alapilletményük mintegy harmincszorosát), az őrnagyoknak 30 000 koronát (évi alapilletményük ötszörösét) kellett letétbe helyezniük. Az őrnagynál magasabb rangúaktól nem követeltek kauciót. Vö. Deák István: Volt egyszer egy tisztikar. A Habsburg-monarchia katonatisztségeinek társadalmi és politikai története 1848–1918. Gondolat, Budapest, 1993, 178–179. A házassági óvadékot általában a menyasszony családja tette le, ezáltal sikerült elérni, hogy minél több tiszt nősüljön be gazdagabb familiába. A honvédségben csak 1887-ben tették kötelezővé a kauciót, ami egy 30-40 éves tiszt esetén 40-60 000 korona összeget jelentett, viszont nem korlátozták a nős honvédtisztek számát. Vö. Hajdu Tibor: Tisztikar és középosztály 1850–1914. Ferenc József magyar tisztjei. História – MTA Történettudományi Intézete, Budapest, 1999, 245–247., 271.

közrejátszhatott abban, hogy a vizsgálatban szereplő személyek a hivatásos tisztí pályát választották maguknak.⁴ Közülük három fő édesapjának császári-királyi katonatiszt, háromnak ügyvéd vagy bíró, háromnak állami hivatalnok, kettőnek földbirtokos, egynek gárdista, egynek kereskedő, egynek pedig pénzügyigazgató volt a foglalkozása. A katonatisztek és a gárdista (4 fő – 28,57%) közel egyharmadát adták a későbbi ludovikás vezetők utánpótlásának. A köztisztviselői kar (szintén 4 fő), a nem köztisztviselő értelmiségiek (3 fő ügyvéd és bíró), továbbá az 1 fő kispolgári származású kereskedő (összesen 8 fő – 57,14%) szintén jelentős szegmensét, több mint felét képezték a későbbi ludovikás vezetők társadalmi bázisának.

VALLÁS

A honvédtisztképzés fellegvárát irányító személyek vallási hovatartozását görcső alá véve megállapíthatjuk, hogy négy, a történelmi Magyarországon bevett vallás képviselőit találhatjuk meg közöttük. Az ország vallási sokszínűsége és megoszlása a ludovikás vezetők körében kevésbé tükröződött, ugyanis a vezetők 71,42%-a (10 fő) a római katolikus vallás követője volt. A második helyen a reformátusok (2 fő – 14,28%), a harmadik és a negyedik helyen pedig 1-1 fővel (7,14%) az evangélikusok és a görögkeletiek (ortodoxok) álltak. A római katolikusok az országos átlag⁵ feletti arányban voltak jelen a Ludovika irányítói között, felülreprezentáltságuk okát a római katolikus vallás államvallás mivoltában kereshetjük. A reformátusok és az evangélikusok aránya pontosan tükrözte az országos arányokat, a görögkeletiek viszont az ország népességének átlagához képest kevesebben képviseltették magukat a ludovikás vezetők között. Az Akadémia irányítói közül a református vallás követői (Móricz Sándor és Papp-Váry Elemér) a Kelet-Magyarországon és Erdélyben, az evangélikus vallású Braun József, valamint a görögkeleti vallású családban született Bassarabits Sándor egyaránt az ország bánáti területén élő magyarság köréből kerültek ki.⁶

A 14 személy közül csupán egy fő (7,14%), Vajna Béla változtatta meg a felekezeti hovatartozását, aki valószínűleg második házasságával összefüggésben tért át 1901-ben a római katolikusról az evangélikus vallásra.

ISKOLAI VÉGZETTSÉG

A Ludovika Akadémia későbbi vezetőinek iskolai végzettségét megvizsgálva kijelenthetjük, hogy az a rendelkezésre álló adatok ismeretében elég változatos képet mutat. A polgári tanintézetek közül összesen 8 fő (57,14%) végezte el valamelyik gimnázium legalább egy osztályát katonai pályafutása előtt, Móricz Sándor pedig 1856–1858 között a bécsi műszaki főiskolán folytatott tanulmányokat.

A katonai tanintézetekre fókuszálva megállapíthatjuk, hogy még 1867 előtt végzett ezredhadapródiskolát 3 fő, Siegler Konrád pedig a három évfolyamos bécsi gyalogsági hadapród-

⁴ A középosztályból származó családokban a gyermekek tisztí pályára irányítása általánosságban a társadalmi ranglétrán történő előrelépésnek, a társadalmi felemelkedésnek vagy a már elért szint biztosításának útját jelentette. Vö. Balla (2010): i. m. 28.

⁵ 1900-ban a történelmi Magyarországon élő népesség 48,7%-a római katolikus, 10,9%-a görögkatolikus, 13,1%-a görögkeleti, 7,5%-a evangélikus, 14,4%-a református, 4,9%-a zsidó, 0,4%-a unitárius, 0,1%-a pedig egyéb vallású volt. 1910-re némileg módosultak az arányok: római katolikus 49,3%, görögkatolikus 11%, görögkeleti 12,8%, evangélikus 7,2%, református 14,3%, zsidó 5%, unitárius 0,4%. Vö. Kollega Tarsoly (főszerk.): i. m. 156.

⁶ A ludovikás vezetők katonai pályája során a felekezeti hovatartozásnak egyáltalán nem volt meghatározó jelentősége.

iskolát járta ki 1874–1877 között. A bécsújhelyi katonai akadémiát 5, a bécsi Katonai Műszaki Akadémiát 1 fő, a Ludovika Akadémia tisztképző tanfolyamát 2 személy, a Ludovika felsőbb tiszti tanfolyamát 3 fő, a pesti központi tiszti iskolát (a Ludovika elődjét) 1 személy, a Mährisch-Weisskirchenben található katonai főreáliskolát 1 fő, az utóbbi intézmény elődjének számító és ugyanott működött katonai műszaki iskolát 2 személy, Móricz Sándor pedig a tullni utászttestületi iskolát végezte el eredményesen.

Leszögezhetjük, hogy hadapródiskolát (amely iskolatípus elsősorban az alakulatok számára képzett csapattiszteket) összesen 4 fő végzett, akadémiai képzésben (ideszámítva a közös hadsereg ilyen tanintézményeit, valamint a Ludovikát és az azzal egyenértékű tanfolyamot) összesen 9 fő részesült. A későbbi ludovikás vezetők közel kétharmada (64,28%) tehát a katonatiszti hivatás alapjait a Habsburg Monarchia fegyveres erejének valamelyik katonai akadémiáján sajátította el. Láthatjuk, hogy az intézmény vezetői alapvetően nem a honvédtisztképző intézményekben tanultak, és nem onnét avatták őket hivatásos tisztté. Csupán Braun József kapta teljes képzését a Habsburg Monarchia katonai tanintézteiben, a katonai alsó nevelőintézettől a katonai akadémiával bezárólag.

A Ludovika Akadémia 1918 előtti igazgatóinak és parancsnokainak katonai életpályája során meghatározó szerepe volt a magasabb katonai képzettséget biztosító intézményeknek. A császári és királyi vezérkar 1852-től Bécsben működött szakiskoláját, a császári és királyi Hadiiskolát a későbbi ludovikás vezetők fele, 7 fő végezte el sikeresen, ők rövidebb próbaszolgálat után általában a vezérkari testületbe kerültek át.

A katonai akadémiát vagy azzal egyenértékű tanfolyamot végzett 9 ludovikás vezető közül heten a bécsi Hadiiskolát is befejezték, a valamely katonai akadémiáról kikerült tisztek közül 2 fő nem végezte el később sem a vezérkari szakiskolát. A katonai akadémiát végzeteknek tehát nagy esélyük volt arra, hogy a vezérkarhoz kerüljenek, és végül tábornokként fejezzék be pályájukat.

A Ludovika élére történt kinevezésük előtt négyen (Bassarabits Sándor, Csesznák Benő, Bartheldy István és Papp-Váry Elemér) tanítottak közülük az alma mater falai között, sőt Papp-Váry Elemér három katonai tanintézetben (a nagyváradi honvéd hadapródiskolában, a soproni honvéd főreáliskolában és a Ludovika Akadémián) is részese volt a honvédtiszti utánpótlás nevelésének.

A Ludovika Akadémia 1918 előtti igazgatóinak és parancsnokainak nyelvismerete, valamint a Habsburg Birodalom, majd az Osztrák–Magyar Monarchia hadseregében vagy a Magyar Királyi Honvédségben teljesített katonai szolgálat között szoros összefüggés mutatható ki.⁷ A 14 vezető fele (7 fő) 4 nyelven, három fő (Edényi Lipót, Braun József, Bartha Lajos – 21,42%) 5 nyelven, két fő (Péchy Ede, Szvetics József – 14,28%) 6 nyelven, egy fő (Siegler Konrád – 7,14%) csupán 2 nyelven, egy fő (Bassarabits Sándor) pedig összesen 10 nyelven volt képes kommunikálni pályafutása során valamilyen szinten. Megállapíthatjuk, hogy a Ludovika vezetői általában 4-5 nyelvet használtak aktívan vagy alkalmasszerűen.

⁷ 1868 után a császári és királyi (más néven közös) hadseregben, illetőleg a Magyar Királyi Honvédségben szolgáló tisztek túlnyomó többsége a német, illetve a magyar hivatalos szolgálati és vezényleti nyelven kívül kénytelen volt legalább egy másik nyelven érintkezni katonáival, beosztottjaival. Egy erdélyi közös ezred tisztjeinek a német mellett a román és a magyar nyelvet is ismerniük és sokszor használniuk kellett. Az elfogadott minimumot a szolgálat igényeinek megfelelő minősítés jelentette (a legfontosabb 150-200 kifejezés ismeretét feltételezte, melynek segítségével a tiszt érintkezni tudott katonáival). Az ezrednyelv vagy -nyelvek ismeretéről egy bizottság előtt kellett számot adni, mely a tisztnek az alakulatnál való szolgálatkezdésétől számítva három éven belül ült össze. Ha megbukott a vizsgán, két év halasztást kapott, de ha akkor is kudarcot vallott, alkalmatlanság címén nem léptették elő. Vö. Deák: i. m. 130.

Többségük egy vagy két nyelven beszélt és írt tökéletes vagy folyékony szinten. A többi nyelvet a szülői házban vagy tanulmányaik során, esetenként 1868 után a közös hadsereg vegyes etnikai összetételű ezredeiben szolgálva kényszerűsügből sajátították el, és ezrednyelvként (a valamely ezredben szolgálatot teljesítő legénység legalább 20 százalékának anyanyelve) használták az alárendeltjeikkel történt mindennapos érintkezésben.⁸

A Magyar Királyi Honvédség szolgálati és vezényleti nyelvén, magyarul mindnyájan beszéltek valamilyen szinten. Kilenc fő (64,28%) tökéletesen, 1 személy (7,14%) folyékonyan, egy fő igen jól, két fő (14,28%) jól, egy személy pedig a szolgálat igényeinek megfelelően értette és használta a magyar nyelvet. A Monarchia közös hadseregében szolgálati és vezényleti nyelvként használt németül kivétel nélkül mindnyájan értettek különböző szinten. 9 fő (64,28%) tökéletesen, egy személy (7,14%) igen jól, három fő (21,42%) jól, egy személy pedig a szolgálat igényeinek megfelelően. A magyar és a német – amelyet mindnyájan értették és használtak a mindennapi szolgálati érintkezésben és a magánéletükben – mellett, az általuk leggyakrabban használt nyelv a katonaiskolákban kötelezően oktattott, továbbá a 19. században a polgári társadalomban előszeretettel beszélt francia volt, amelyet 12 fő (85,71%) értett közülük (két fő jól, két személy meglehetősen jól, három fő szükségképpen, öt személy pedig kevéssé). A román nyelvet 7 fő, a ludovikás vezetők fele használta valamilyen szinten (két fő meglehetősen jól, egy személy jól, két-két fő pedig szükségképpen, illetőleg a szolgálat igényeinek megfelelően). A horvát nyelvet 4 személy (35,71%) beszélte (egy fő tökéletesen, egy személy folyékonyan, egy fő szükségképpen, egy személy pedig a szolgálat igényeinek megfelelően). Az olaszt 3 fő (21,42%) használta (egy személy jól, egy fő szükségképpen, egy személy keveset), a szlovákokat szintén 3 személy sajátította el valamilyen szinten (két fő jól, egy személy szükségképpen). Lengyelül, szerbül és oroszul egyaránt két fő (14,28%) értett legalább egy keveset. Cseh, angol, török, szlovén és latin nyelven pedig egy-egy fő értett a Ludovika irányítói közül.

KATONAI PÁLYAFUTÁS

Az intézmény vezetőinek katonai előmenetelét és az általuk elért legmagasabb katonai rendfokozatok megoszlását megvizsgálva megállapítható, hogy minél magasabb rendfokozatot értek el, számuk annál kevesebb. Az összes vizsgált vezető közül a legtöbben (6 fő – 42,85%) altábornagyi rendfokozattal bírtak pályafutásuk végén, őket az ezredek követték (3 fő – 21,42%), a vezérőrnagyokat csupán 1 fő (7,14%) képviselte. Négyen viseltek címzetes tábornoki rendfokozatokat nyugdíjazásuk idején, Papp-Váry Elemér legmagasabb rendfokozata címzetes vezérőrnagy, Siegler Konradé címzetes gyalogsági tábornok, Braun Józsefé címzetes lovassági tábornok, Bartheldy Istváné pedig címzetes tábornagy volt.

A katonatiszti pályafutásukat altábornagyként befejezett vezetők átlagosan 56, az ezredekéként nyugállományba vonult társaik pedig átlagosan 46 éves korukban érték el ezeket a rendfokozatokat. Péchy Ede 61 évesen lett vezérőrnagy, Bartheldy István 63 évesen kapta a címzetes tábornagy, Braun József 59 évesen a címzetes lovassági tábornoki, Siegler

⁸ Balla (2010): i. m. 32.

Konrád pedig 61 évesen a címzetes gyalogsági tábornoki kinevezést.⁹ 1918 után már csak egy főt, Papp-Váry Elemért léptették elő 52 évesen, de ő is csupán címzetes vezérőrnagyi címet kapott.

Általában véve elmondható, hogy a vezérkari képzéssel rendelkező tisztek gyorsabban haladtak előre a katonai hierarchiában. A vizsgált személyek fele, 7 fő rendelkezett vezérkari végzettséggel, akik közül hatan elérték a tábornoki rendfokozatot, de Bassarabits Sándor is ezredesként fejezte be pályafutását.

A Ludovika igazgatói és parancsnokai közül 8 főt léptettek elő vezetői megbízatásának ideje alatt. Kettőn (Szvetics József és Bartha Lajos) ezen beosztásuk folyamán érték el a vezérőrnagyi, majd az altábornagyi rendfokozatot.

Az előléptetések békeidőben, 1868 után május és november 1-jével rangsorban történtek. A császári és királyi hadseregben a közös hadügyminiszter, a honvédségnél a honvédelmi miniszter tett javaslatot az uralkodónak. Őrnaggyá azokat a tiszteket léptették elő, akiket méltónak tartottak arra, hogy pályafutásukat ezredesként vagy tábornokként fejezzék be, valamint sikeresen elvégezték a megfelelő különleges előkészítő tanfolyamot. Néhány tiszt előléptetését visszatartották egy évre, ha képzettségük, vezetési gyakorlatuk nem bizonyult elegendőnek, vagy nem tanulták meg az ezrednyelvet, esetleg a jellemét ítélték kiforratlannak.

A közös hadseregben és a honvédségnél minden évben megrendezett ún. őszi gyakorlatokon az előléptetendő tisztek alkalmasságát is kipróbálták, amely általában a beosztásában megszokottnál magasabb szervezeti egységek, csapat- vagy seregtestek vezetését jelentette. Az előjárók szigorúan véleményezték teljesítményüket, amely befolyásolhatta a tiszt magasabb rendfokozatba történő előrelépését vagy annak elmaradását.¹⁰

Hadjáratok vagy az első világháború idején nagy eltérések mutatkoztak, hiszen többen a fronton vagy a hátszágban szerzett háborús érdemeikért soron kívüli előléptetésben részesültek. Utóbbira nem csupán a harctéren tanúsított hősiesség, hanem a kiváló egyéni tulajdonságok és cselekedetek alapján is sor kerülhetett. Az értékelő bizottság javaslatára az uralkodó különleges kegyként engedélyezte az ilyen előléptetéseket.¹¹

A Ludovika Akadémia egykori irányítóinak karrierjén végigtekintve megállapíthatjuk, hogy közülük 10 főnek (71,42%) nem ez volt katonai pályafutása utolsó állomása, négy személynek viszont igen. Utóbbiak esetében általában egészségügyi okok miatt került sor felmentésükre, amelyet rövid időn belüli nyugállományba helyezés követett.

⁹ A gyors katonai karrier lehetősége a hadseregben csupán az uralkodóház és néhány főhercegi, hercegi család számára volt lehetséges. 1868 után a honvédségben viszonylagosan könnyebb volt az előrelépés. Pl. az 1890-es években a Ludovikát végzett hadnagyból 9 év alatt lehetett százados, megelőzve a császári és királyi tisztek avanszálásának tempóját. A honvédséghez történt áthelyezés előnyös volt a tisztek számára, hiszen többnyire azonnal vagy néhány hónap múlva előléptetéssel járt együtt. A főhadnagyi rendfokozat esetében általában 4-5, a századosnál 4-6, az őrnagynál 6-10, az alezredesnél 3-4, az ezredesnél 3-6 év volt a várakozási idő. Egy csapattiszt mintegy 30 évi szolgálat után érte el az ezredesi rendfokozatot, vezérkari tiszttársa viszont 20-25 évi szolgálat után már vezérkari ezredes lehetett. A minimális várakozási idő fegyvernemenként is különbözött, míg egy gyalogságnál szolgáló ezredes átlagos életkora 51,8 év, egy lovasságié 46,2 év, egy vezérkari ezredesé 45,6 év, egy tüzér ezredesé 55 év volt. Vö. Hajdu: i. m. 217–218. A felekezeti vagy nemzetiségi hovatartozásnak semmiféle szerepe sem volt a tiszt karrier alakulásában. A Monarchia fennállásának időszakában a haderőben történt gyors előléptetés kulcsa az iskolai végzettség és a felsőbb fokú továbbképző tanfolyamok elvégzése volt. Akik valamelyik katonai akadémián végeztek, nagyobb esélyük volt a Hadiiskolára, majd utána a vezérkarba való bejutásra, ahonnan végül a tábornokok kerültek ki. Vö. Deák: i. m. 234–235.

¹⁰ Balla (2010): i. m. 39.

¹¹ Deák: i. m. 212.

A legmagasabb beosztás, amit pályájuk során elértek, a gyaloghadosztály, illetőleg a honvédkerületi parancsnokság volt. Mindez összefüggött az általuk elért legmagasabb rendfokozatokkal, hiszen ez a szint az altábornagyi (címetes gyalogsági tábornoki, lovassági tábornoki, táborszernagyi) rendfokozat meglétét feltételezte.

A Ludovika élén álló vezetők váltakozva töltötték be gyakorló csapattiszti és vezérkari beosztásokat pályafutásuk során. Az egyes fegyvernemeknél a következőképpen képviselték magukat: 11 fő (78,57%) a gyalogságnál, ketten (Csesznák Benő és Braun József) a lovasságnál, Bartheldy István pedig a tüzérségnél kezdte meg katonai szolgálatát. Egyedül Siegler Konrád kezdte közkatonaként pályafutását a közös hadseregben. A különböző udvari testőrsegeknél 3 fő szolgált valamennyi ideig.

Pályafutása során 6 fő még az 1867 előtti császári-királyi, míg 5 személy a kiegyezés utáni közös hadseregben kezdte meg szolgálatát, általában a hadsereg magyarországi kiegészítésű alakulatainál, illetőleg a történelmi Magyarország területéről kiegészült seregtestek törzseiben. Később mindnyájukat áthelyezték a Magyar Királyi Honvédséghez. Papp-Váry Elemér pályája folyamán végig a honvédségben szolgált. Négy főt a honvédség megalakulásakor, 1869-ben aktiváltak, és úgy kezdték meg ott szolgálatukat. (Közülük hárman – Móricz Sándor, Edényi Lipót és Szabó József – 1849 nyarán a császári-királyi csapatok fogságába estek, majd várfogságban raboskodtak, és az 1850-es években uralkodói amnesztiával szabadultak. Azt követően valamilyen polgári foglalkozást űztek, és utána már harci tapasztalatokkal rendelkező, volt '48-as tisztekként kerültek az új honvédség állományába.) A ludovikás vezetők közül Szvetics József szolgált a leghosszabb ideig egyfolytában. (Nyugállományba helyezéséig 47, majd nyugdíj mellett még 12 éven át.)

A Ludovika irányítói közül az első világháborúban 5 fő (35,71%) vett részt, de csak hárman szolgáltak végig aktívan. Bartheldy Istvánt várakozási illetékekkel szabadságot állományból aktiválták, Braun József pedig még a háború vége előtt elhalálozott. A világegés idején mind az öten harcoltak valamelyik hadszíntéren, és még valamilyen hátországi beosztást is betöltöttek.¹² Négy fő a háború során csak honvéd, egy fő pedig honvéd és közös hadseregbeli csapattesteket is irányított a fronton. A hátországi beosztásokban mind az öten végig a Magyar Királyi Honvédségnél szolgáltak.

A világháborús összeomlást követően a Ludovika vezetői közül két fő (Papp-Váry Elemér és Bartha Lajos) szolgált tovább a Nemzeti Hadseregben, majd a Magyar Királyi Honvédségben. Őket 1919–1920-ban igazoló eljárásnak vetették alá, amelynek során számot kellett adniuk az 1918 őszétől 1919 augusztusáig folytatott tevékenységükről.¹³

A Ludovika vezetőinek katonai pályafutása a nyugállományba helyezéssel zárult. Két kivétellel így volt ez a vizsgált személyek esetében is. Nyíri Sándor és Braun József még a hivatalos nyugállományba vonulás előtt elhalálozott. Az első világháborúban részt vett és végig aktívan szolgált 3 főt (Siegler Konrádot, Papp-Váry Elemért és Bartha Lajost) a Károlyi-kormány hadügyminisztere 1919. január 1-én helyezte nyugállományba, Bartheldy István pedig már 1917 óta nyugállományú tábornok volt.¹⁴ A legkorábban

¹² Braun József 1914 szeptemberében a szerb harctéren vérhasban megbetegedett, ezért megrendült egészsége miatt már csak hátországi beosztásokban szolgált a háború folyamán. Bartha Lajos 1914-ben két alkalommal is komolyabb harctéri sebesülést szenvedett, emiatt került 1915 áprilisában hátországi beosztásba, nevezetesen a Ludovika Akadémia parancsnoki székébe.

¹³ Rendeleti Közlöny a Magyar Hadsereg számára. Szabályrendeletek. 1919/52., 193–197.

¹⁴ A nyugdíjak összege a legutolsó elért rangtól függően differenciált volt. Például a címetes gyalogsági és lovassági tábornok, valamint a táborszernagy éves nyugdíja 40 évi szolgálat után 16 800, az altábornagyé 14 000 korona volt.

Bassarabits Sándor vonult nyugállományba 43 éves korában. (Igaz, nem önszántából, hanem betegsége miatt.) A legkésőbb Szvetics Józsefet helyezték nyugállományba, aki akkor már betöltötte 67. életévét.

Túlnyomó többségük (11 fő – 78,57%) részt vett a Habsburg Monarchia valamelyik, 1914 előtt vívott dinasztikus háborújában vagy hadjáratában, megszálló hadműveletében. Három személy (Bassarabits Sándor, Vajna Béla Albert és Braun József – 21,42%) nem rendelkezett 1914 előtti harci tapasztalattal.¹⁵ Az 1914 előtti évtizedekben zajlott háborúk és hadjáratok közül a legtöbben (összesen 5 fő – 35,71%) az 1848–1849-es magyar szabadságharc csatáiban vettek részt, négyen (Móricz Sándor, Edényi Lipót, Szabó József, Szvetics József) a magyar, Péchy Ede pedig a császári oldalon. Bosznia–Hercegovina 1878-as katonai megszállásának három személy volt részese (Nyíri Sándor, Bartheldy István, Siegler Konrád), azonban közülük csupán Nyíri Sándor vett részt ütközetekben is, a többiek nem szagoltak puskaport. Az 1866-os porosz–olasz–osztrák háborúban két fő harcolt, (Szvetics József az északi, Csesznák Benő pedig az itáliai hadszíntéren). Az 1859-ben zajlott piemonti–francia–osztrák háborúnak egy fő (Szvetics József) volt részese. Szvetics József összesen három hadjáratban, illetve háborúban (1848–1849-ben, 1859-ben és 1866-ban) is a harctéren küzdött. A vizsgálatban szereplő 14 személy közül öten (35,71%) vettek részt (Bartha Lajos, Bartheldy István, Braun József, Papp-Váry Elemér, Siegler Konrád) az első világháború küzdelmeiben, annak különböző hadszínterein. Bosznia–Hercegovina 1878-as okkupációjának és az első világháborúnak összesen két fő (Bartheldy István és Siegler Konrád) volt résztvevője.

Tehetségüket és szakmai érdemeiket számos kitüntetéssel is elismerték. A Habsburg Birodalom és az Osztrák–Magyar Monarchia kitüntetései közül a legtöbben a szolgálatban eltöltött idő után járó (általában 25, 30, 40 év), illetőleg az uralkodói jubileumokra, továbbá a hadjáratokban vagy mozgósításban való részvétel okán adományozott (Katonai Tiszti Szolgálati Jel I–III. osztálya, Jubileumi Emlékérem a fegyveres erő számára [1898], Katonai Jubileumi Kereszt [1908], az 1912–1913. évi Mozgósítási Kereszt), valamint a hadi- vagy polgári érdemek után kapható kitüntetésekert birtokolták. Hadiérdeméért leggyakrabban a Katonai Érdemkereszt, az Osztrák Császári Lipót Rend, az Osztrák Császári Vaskorona Rend, a Katonai Érdemérem, az Osztrák Császári Ferenc József Rend különféle fokozatait, a Hadiérmeket, az első világháború alatti polgári érdemekért a Vöröskereszt Érdemcsillagát hadidíszítménnyel, a Vöröskereszt Díszjelvényének különböző osztályait kapták meg az arra érdemesek.

Az adományozott külföldi kitüntetések elfogadását és viselését a Birodalom uralkodója által történt engedélyezéshez kötötték. Az adományozás a legkülönfélébb alkalmakkor és indokkal történhetett, így például a külföldi uralkodóknak, államfőknek, politikusoknak, katonai delegációknak a Monarchiában, vagy az osztrák–magyar uralkodó, trónörökös kíséretében lévő tisztek, tábornokok más országokban tett hivatalos látogatása, a világháború idején pedig a német, bolgár, török szövetségesekkel együtt végrehajtott hadjáratokban, offenzívákban való részvétel, egyaránt alkalmat teremtett az arra érdemesítettek kitüntetésére, amely a Központi Hatalmak országai által viszonyossági alapon történt.

A Habsburg- vagy osztrák–magyar kitüntetések közül a Vaskorona Rend III. osztályát 11 fő, a Hadiérmeket 8 fő, a Jubileumi Emlékérmeket a fegyveres erő számára 9 fő, a Katonai Jubileumi Keresztet 7 fő, a Bronz Katonai Érdemérmeket (1914 előtt) 7 fő, a Bronz Katonai Érdemérmeket hadiszalagon és hadidíszítménnyel (1914–1918 között) 2 fő, az Ezüst Katonai

¹⁵ A Birodalom hadserege 1867 és 1914 között élte át fennállásának egyik leghosszabb békeidőszakát, a tiszteknek évtizedeken át nem nyílt alkalmuk a harctéren megméretni alkalmasságukat. Az évente megrendezett nagy hadgyakorlatokon pedig alig volt lehetőségük a korszerű háborús harchelyzetek begyakorlására, az új haditechnika kipróbálására, illetve a hadművészet terén bekövetkezett változások gyakorlatba átültetésére.

Érdemérmét hadidíszítménnyel és kardokkal 1 fő, az Osztrák Császári Lipót Rend lovagkeresztjét 5 fő, a Katonai Tiszti Szolgálati Jel I. osztályát 2 fő, a Katonai Tiszti Szolgálati Jel II. osztályát 4 fő, a Katonai Tiszti Szolgálati Jel III. osztályát 8 fő, a Katonai Érdemkeresztet (1914 előtt) 6 fő, a Katonai Érdemkereszt III. osztályát hadidíszítménnyel 2 fő, a Katonai Érdemkereszt II. osztályát hadidíszítménnyel 1 fő, az Osztrák Császári Vaskorona Rend II. osztályát 1 fő, az 1912–1913. évi Mozgósítási Keresztet 2 fő, az Osztrák Császári Ferenc József Rend tisztikeresztjét hadidíszítménnyel 1 fő, a Károly Csapatkeresztet 1 fő, a Sebesültek Érmét 1 fő, a Vöröskereszt I. osztályú Díszjelvényét 2 fő, a Vöröskereszt Tiszti Díszjelvényét 1 fő számára adományozták a Ludovika vezetői közül. A külföldi kitüntetések vonatkozásában a legtöbben (összesen 7 fő) valamilyen német kitüntetést, 2 személy perzsa, 1 fő spanyol, 1 személy török, 1 fő pedig román kitüntetést viselhetett az egyenruháján.

RANGOK ÉS TELJESÍTMÉNYEK

A rendelkezésre álló adatok ismeretében megállapíthatjuk, hogy a Ludovika 1918 előtti vezetőinek több mint háromnegyede (11 fő – 78,57%) viselt családjától örökölt vagy a Birodalom uralkodója által adományozott magyar vagy osztrák nemesi címet. (A magyar állampolgárok értelemszerűen magyar, az osztrákok pedig osztrák nemesi címet kaptak.)¹⁶ Összesen 10 fő (71,42%) bírt magyar nemesi címmel, 9 személy pedig magyar nemesi előnévvel. Siegler Konrád osztrák nemesi címet és előnevet birtokolt. Örökölt nemességgel 8 fő (57,14%) büszkélkedhetett, hárman (Bassarabits Sándor, Bartheldy István és Szvetics József) saját jogon, szolgálati érdemeikért kaptak nemesi címet.

A 14 ludovikás vezető közül Nyíri Sándor valóságos belső titkos tanácsosi címet kapott, Szvetics József pedig tudományos tagsággal is rendelkezett, nevezetesen a Magyar Tudományos Akadémia Hadtudományi Bizottságának segédtagja volt.

A vizsgált időszakban a Ludovika élén állt 14 vezető közül néhányan hozzájárultak a magyar hadtudomány alapjainak lerakásához vagy kiszélesítéshez. Mindössze háromjuk (21,42%) nevéhez fűződik valamilyen írásmű. Csesznák Benő és Vajna Béla Albert neve alatt a Ludovika Akadémia Közlönyében látott napvilágot néhány szaktanulmány, Bartha Lajos pedig az 1. honvéd gyalogezred világháborús emlékalbumának (más néven ezredtörténet) összeállításában vett részt. Mindhárman vezérkari képesítéssel és minősítéssel bírtak. Általában elmondhatjuk, hogy a főként vezérkari beosztásokban szolgált tisztek közül éreztek magukban késztetést hadtudományi művek vagy cikkek megírására. Az intézmény többi irányítójának nevéhez nem köthető semmilyen publikáció.

HALÁLOZÁSI IDŐPONT

A Ludovika vezetőinek halálozási időpontjait elemezve kiderül, hogy azok az 1882 és 1946 közötti évekre esnek (1882-ben Móricz Sándor, 1946-ban pedig Bartha Lajos távozott az élők

¹⁶ 1868 után a tényleges csapatszolgálatban 30 évet szolgáltak és legalább egy hadjáratban vagy háborúban részt vettek jogot formálhattak nemesi pátenstre. A többi tisztnak a nemesség adományozásához 40 évi feddhetetlen szolgálatot kellett igazolnia. Mindez azt jelentette, hogy az illető tiszttel közel járt a nyugállományba helyezéshez. Vö. Deák: i. m. 200–201. A nemesi cím használatát igazoló eljáráshoz kötötték, ismert főrangú családok esetében ettől eltekintettek. A tisztek ingyen kapták nemesi pátenzüket, de a gyakorlatban legalább 120-150 forintot kellett fizetniük, megválaszthatták nemesi előnevüket, valamint megtervezhették címerüket. Többen annak a településnek a nevét választották előnévként, ahol születtek (pl. székelyi Nyíri Sándor), ahol csatában harcoltak, vagy ezredük állomásozott. Vö. Balla (2010): i. m. 35.

sorából), és meglehetősen nagy szóródást mutatnak. A 19. és 20. század fordulója előtt 4 fő (28,57%), 1900 és 1918 novembere között 6 személy (42,85%), 1919 után pedig szintén 4 fő halálozott el. Mindössze ketten (Bassarabits Sándor és Csesznák Benő) hunytak el ugyanabban az évben (1909-ben). Szintén ketten (Siegler Konrád és Bartha Lajos) egyaránt 77 éves korukban hunytak el. 55 és 60 éves kora között négy (28,57%), 61 és 70 éves kora között öt (35,71%), 71 és 83 éves kora között pedig szintén öt személy halt meg. Elhalálozásuk időpontjában átlagos életkoruk 68 év volt. Legfiatalabb közülük Papp-Váry Elemér volt, aki 55 évesen, a legidősebb pedig Szvetics József, aki 83 éves korában szenderült jobblétre. A halálozások helyének eloszlását megvizsgálva megállapíthatjuk, hogy a 14 település közül 10 város, 4 település pedig község volt. Az 1918 novembere előtt elhunyt 10 személy közül 7 fő a történelmi Magyarország területén (ketten Erdélyben, ketten Budapesten, egy fő a Felvidéken, egy személy az Alföldön, egy fő Somogy vármegyében), 3 fő (Bassarabits Sándor, Nyíri Sándor, Vajna Béla Albert) pedig az akkori Ausztria területén (Graz, Bécs, illetve Leibnitz városában) hunyt el. Az első világháború után elhalálozott 4 fő közül 3 Budapesten, egyikük (Papp-Váry Elemér) pedig Cinkota településen, tehát mindannyian a trianoni Magyarország területén szenderültek jobb létre. A halálozási helyek közül a trianoni békediktátum aláírása után 3 település (64,28%) került Magyarország új határain kívülre: két település Romániához, egy település pedig Csehszlovákiához. A legtöbb természetes elöregedés következtében távoztak az élők sorából, erőszakos halált senki sem halt közülük.

Emléküket a magyar hadtörténetírás és az utókor őrzi. Valamennyiük neve szerepel a Nemzeti Közszerződési Egyetem Hadtudományi és Honvédtisztképző Karán az egykori parancsnokokat felsoroló és bemutató emléktáblán.

(A tanulmány 2., befejező részét folyóiratunk 2022/3. számában közöljük – A szerk.)

FELHASZNÁLT IRODALOM

- Balla Tibor: *A Nagy Háború osztrák–magyar tábornokai. Tábornyagok, vezérezredek, gyalogsági és lovassági tábornokok, tábornaszernagyok*. 1. köt. Argumentum, Budapest, 2010 (HM Hadtörténeti Intézet és Múzeum Könyvtára), 23–43.
- Balla Tibor: *A Nagy Háború osztrák–magyar tábornokai. Altábornyagok*. 2. köt. HM Hadtörténeti Intézet és Múzeum, Budapest, 2019 (HM Hadtörténeti Intézet és Múzeum Könyvtára), 21–38.
- Deák István: *Volt egyszer egy tisztikar. A Habsburg-monarchia katonatisztheinek társadalmi és politikai története 1848–1918*. Gondolat, Budapest, 1993.
- Hajdu Tibor: *Tisztikar és középosztály 1850–1914. Ferenc József magyar tisztjei*. História – MTA Történettudományi Intézete, Budapest, 1999.
- Kollega Tarsoly István (főszerk.): *Magyarország a XX. században. Természeti környezet, népesség és társadalom, egyházak és felekezetek, gazdaság*. 2. köt. Babits Kiadó, Szekszárd, 1997.
- Rendeleti Közlöny a Magyar Hadsereg számára. Szabályrendeletek. 1919/52., 193–197.